

ÚTMUTATÓ

az általános iskolai 5—8. osztályos történelmi diapozitívekhez

Magyar Diafilmgyártó Vállalat
Budapest, 1969.

Készült:
**AZ ORSZÁGOS
TANSZERGYÁRTÓ ÉS ÉRTÉKESÍTŐ VÁLLALAT**
Kutatási és Kísérleti Főosztályának irányításával

Írta:
SZEBENYI PÉTER

A képanyagot válogatta:
DERCSÉNYI BALÁZS és VLADÁR ERVIN

Lektorálta:
DR. EPERJESSY GÉZA

Szerkesztette:
BÉKÉS TAMÁS NÉ

II. Hatodik osztály

Egyetemes történelem

Diapozitív-készletünket a hatodik osztályban mindjárt az első, új anyagot feldolgozó órán használatba vehetjük. "A jobbágyok" c. lecke tanításához a következő diáképekkel rendelkezünk:

1. Ambrogio Lorenzetti: A jó kormányzat eredménye.

A képen kisebb tanya látható a környező, gabonával vetett földekkel. Az épületcsoporthoz "háztáji" kert, istállók, gyümölcsös tartozik. A kép bal felső részén aratnak (sarlózás, kévekötés), alatta szállítják a gabonát, középen cséphadaróval csépelnek.

2. Castel Andrea. Nápoly.

Sokszög alaprajzu, külső bástyás, XII. századi délolasz vár. Románkori ikerablakok, kapu. A kapuzat díszítménye későbbi.

3. Ismeretlen mester: Mezei munkák.

Mezőgazdasági munkák: ásás-magvetés, sarlózás-kévekötés, előkészítés a vetéshez, vetés, termés beszolgáltatása.

4. Ismeretlen miniátor: Templomépítés.

A miniatura templomépítést ábrázol. A kép bal felső ré-

szén a szellemi irányító: az isten. A kép többi részén a különböző munkafolyamatok. Bal oldalon az anyagot adják fel a tetőépítéshez, középen a kapu vasalása, felette a torony diszitése, jobb oldalon a tetőfedés látható.

5. Ismeretlen mester: A társadalom különböző rendjei.

A társadalom különböző rétegei: a felső sorban katonák XIV. századi öltözékben, fegyverzetben, mellettük beszélgető földesurak. Az alsó sor bal oldalán püspökök, szerzetesek, jobb oldalon földművelők szerszámaikkal (cséphadaró, ásó, gereblye). A háttér gótikus diszitő drapéria.

Miután ismertettük és applikáltattuk a jobbágyság és a földesuri osztály kialakulásának történelmi folyamatát közöljük, hogy a középkorban a jobbágyok végezték a termelőmunkát. A tankönyv 16. oldalán levő didaktikus rajz elemezettetéséből kiviláglik, hogy a földesur birtokának egy részét jobbágytelkekre osztotta. Látogassunk el egy ilyen jobbágytelekre! Nézzük meg, hogyan folyik ott a munka! (Az 1. számú diakockát vetítjük.) "Mit csinálnak a képen látható jobbágyok?", "Milyen szerszámokkal dolgoznak?" - tesszük fel sorban a kérdéseket. Azután felszólítjuk a tanulókat, mutassák meg a képen, milyen részekből állt egy jobbágytelek. (A házhely, a kert és a szántó kitűnően elkülöníthető a festményen.)

Persze, amíg az aratáshoz eljutottak, sokat kellett dolgozni a jobbágyoknak - mondjuk (az eddig elemzett 1. számú diakocka ugyanis az aratás munkálatait ábrázolja), és bemutatjuk a 3. számú képet. Ezen milyen mezőgazdasági munkákkal találkozunk? Miután a tanulók felsorolták az egyes munkafolyamatokat, megkérdezzük: végül is kié

lett a megtermelt gabona? Az esetleges tévedéseket javítva tisztázzuk, hogy - ellentétben a rabszolgarendszerrel - a föld termése most már a jobbágyokat illette meg. Ekkor levetítjük a 2. számú képet. Ki lakott ebben a várban? Hogyan és miből élt a földesur? A tanulók korábbi iskolai és iskolán kívüli ismereteikből általában tudják, hogy a jobbágyok adóztak a földesurnak. A beszélgetésből kiindulva megállapítjuk, hogy a jobbágytelek használata fejében a jobbágy köteles volt termésének egy részét beszolgáltatni földesurának. Az eddig megtárgyalt összefüggéseket applikáltatjuk a vastáblára. Majd elbeszéljük, és applikációs figurákkal is jelöljük, hogy a földesur jobbágyaitól ajándékokat és ingyen munkát is követelt. Ismét bekapcsoljuk a vetítőgépet (amit hosszabb megbeszélés közben ajánlatos kikapcsolni), és megkérdezzük: Ki építette fel ezt a hatalmas, nagyon erős épületet? A tanulók az imént tanultak alapján nyilván helyes feleletet adnak. Levetítjük a 4. számú diakockát. A tanulókkal elmondhatjuk, hogyan építkeztek a középkorban, majd ismét feltesszük a kérdést: Kik építették a képen látható templomot? És mit kaptak munkájukért?

Ezután az 5. számú diaképet mutatjuk be. Kik láthatók a rajzon? - kérdezzük. A gyerekek több-kevesebb segítséggel nevükön nevezik a képen látható társadalmi rétegeket, osztályokat. Kinek a munkájából éltek a földesurak, papok, katonák? - hangzik az újabb kérdés. S a válasz nyomán - a könyvben olvasható idézetet is felhasználva (†ankönyv, 15. 1.) - rátérünk az önellátó gazdálkodás fogalmának tisztázására.

Amikor az óra végén megvitatjuk, mennyiben jelentett előrehaladást a jobbágygazdálkodás, ismét levetit-

hetjük az 1. sz. diaképet, amely világosan tükrözi az el-
ért gazdasági-társadalmi fejlődést.

- . - . - . -

A román művészeti stílus tanítása közben (tankönyv,
21-22. 1.) vegyük igénybe a 6. osztályos művészettörté-
neti diasorozat 51-57. sorszámú kockáit.

"A középkori áruterelés fejlődése" c. anyagegység
tárgyalásakor az alábbi képeket használhatjuk fel:

6. Limbourg testvérek: Földművelés.

Gótikus (XV. századi) várkastély tövében mezőgazdasági
munkák láthatók: vetés, boronálás. A középtérben: vadá-
szat madarakra.

7. Limbourg testvérek: Szénakaszálók.

Háttérben XV. századi várpalota gótikus vártemplommal.
Előtérben kaszáló férfiak (jobb oldalon), középen a leka-
szált mező boglyákkal, bal oldalon kijárat kapu.

8. Ambrogio Lorenzetti: A jó kormányzat eredményei.

A bal oldali képen Bologna üzletnegyedéből láthatunk rész-
leteket. Előtérben szabók, posztókereskedők. A középrészen
jobb oldalon fegyverzetek (páncél, pajzs), bal oldalon ismét
posztókereskedők. Középen, a kép felső szélén kis kópolna.

A jobb oldali képen a jobbágyok terményeiket hozzák
a városba. Előtérben juhokat terelnek, a középső részben

öszvérek gabonás zsákokat hoznak, a középtér bal oldalán a város kereskedői láthatók. A háttér jellegzetesen gótikus város.

9. Kolozsvári Tamás: Szt. Miklós csodája.

A bal oldali kép Szent Miklós püspök gabonaszaporítás csodáját ábrázolja. Az előtérben, jobb oldalon gabonakereskedő ajánlja áruját a városnak, a bal oldalon a város lakói élén Szt. Miklós áll. A festményt, mint az egyik első hazai kereskedőábrázolást használjuk fel.

A jobb oldali képen pénzváltó látható feleségével lakásában, amely egyuttal üzlet is. Az asztalon különböző pénzermék hevernek, a pénzváltó bal kezében kis, érzékeny mérleg. A felesége előtt könyv. Háttérben, egyszerű polcon a mindennapi élet tárgyai, az üzleti élet kellékei.

10. Ismeretlen miniátor: A szegény asszony zsákot visz a malomba.

A kép előtérében, bal oldalon parasztasszony viszi a gabonát a malomba, jobb oldalon a vizimalom ablakán a molnár hajol ki. A bal oldal háttere gazdagon termő vidék.

11. XVI. századi nyomda.

Előtérben a kinyomtatott, kötésre váró lapok, a középtérben a betűszedés látható.

Az óra első szakaszában diapozitívek, tankönyvi

rajzok és applikáció segítségével - a felettetés ujszerű formáit alkalmazva - a mezőgazdaság és a kézműipar fejlődéséről tanultakat elevenítjük fel. Levetítjük a már ismert 3. számú diakockát, majd a 6. és a 7. számú képeket. Felszólítjuk az egyik tanulót, hasonlítsa össze a mezőgazdasági munkálatok XIII. és XV. századi ábrázolását, és mondja el, milyen következményekkel járt a mezőgazdaság fejlődése.

A következő felelő a tankönyv 78. oldalán levő metszetek alapján a középkori kézművesipar fellendüléséről beszél. Ugyanakkor egy másik tanuló kirakja a yastáblára az applikációs vázlatot, amelyet erről a témáról korábban készítettünk. (Lásd: Utmutató az 5. és 6. osztály számára készült történelmi applikációhoz, 82.1.)

A 8. számú diaposzítivet az osztály közösen elemzi. Először a jobb oldali képre irányítjuk a tanulók figyelmét. Kérdezzük meg: Mi mindent hoztak a jobbágyok a piacra? - Miután helyesen felsorolták a különböző mezőgazdasági terményeket, vegyük szemügyre a bal oldali képet, amelyen a középkori kézműipar számos termékére ismerhetnek rá. A két kép összevetése világosan szemlélteti az önellátó gazdálkodás felbomlását, de azt is, hogy ekkor már feltétlenül szükség volt a termékcsere lebonyolításához pénzre.

A 9. számú diakocka jobb oldali festménye a pénzváltót mutatja be. Mit csinál a pénzváltó a képen? - tesszük fel a kérdést, majd megbeszéljük azt is: miért volt szükség ekkoriban a pénz pontos lemérésére, miért volt szükség pénzváltókra.

Az árutermelés és pénzgazdálkodás kialakulásával megnövekedett a kereskedelem jelentősége is. Erre utal

a bal oldali kép - az egyik első magyar kereskedő-ábrázolás.

A technikai fejlődés érzékeltetésére alkalmazzuk a kézikönyvben ajánlott eljárásokat. (Kézikönyv, 252.1.) A tankönyvben említett eszközök közül néhányat diakockán is bemutatathatunk. Így a vizimalmot (10.kép) és a könyvnyomtatás eszközeit (11. kép).

A vizikerék működési elvét a tankönyvi ábrán (45. lap) magyarázhatjuk el legjobban. Ezután vetítsük le ismét a 10. számú diát. Mondassuk el, mire használták a képen látható vizikereket! Kérdezzük meg azt is, mire lehetett volna még e szerkezetet felhasználni.

A 11. kockán látható metszetet is vessük össze a tankönyvi rajzzal. Soroltassuk fel a megfigyelhető munkafolyamatokat. Végül: próbáljuk megértetni, milyen óriási hatást gyakorolt a könyvnyomtatás az emberi kultúra előrehaladására.

- . - . - . -

A következő óra témája - "A középkori ember műveltsége" - szintén nagyon alkalmas diavetítésre. Készletünkben elsősorban az alábbi kockák felhasználását ajánljuk:

13. Német mester: A városi lakosság kifosztása.
XV. század utolsó harmada.

A rajz egy középkori város kirablását mutatja: a város lakóit kiozzák, elhurcolják, megölik, a házat feldulják, kifosztják, felgyújtják, az állatokat elhajtják.

14. Bolognai miniátor: Antonio da Budrio iskolája.

A felső képen iskola látható: bal oldalon tanár áll a katedrán, jobb oldalon és középen reneszánszkorú ruhákban könyvekkel, jegyzetekkel ülnek a diákok.

Az alsó képen iratok láthatóak, amint kézírással kódexet készítenek. A gótikus butorokon a már elkészült, gazdag kötésű gótikus kódexek fekszenek.

15. Német mester: A lovagi élet szépségei.

Mindkét kép a lovagi élet szépségeit mutatja. A felsőn - bal oldalon - a vallásosság, a szegények megsegítése, középen udvarlás, zenélés, társasági élet, a felső részen a különböző játékok ábrázolása, birkózás, viadal botokkal, célbadobás.

Az alsó képen (bal oldalon) célbalövés, középrészen vadászat dárdával, jobb oldalon solymászat.

A 6. osztályos művészettörténeti sorozatból az 57-67. sorszámok közötti diakockákból válogathatunk.

Az órát előzetes feladatokkal készítsük elő. A feladatokat az önként vállalkozók otthon oldják meg. A jelentkezők között felosztjuk az olvasókönyv néhány történetét azzal, hogy az órán röviden ismertessék a kijelölt részek tartalmát. Különösen az alábbi anyagok előzetes elolvastatása emelheti óráink színvonalát, fokozhatja a tanulók érdeklődését:

1. Mit tanítottak a kolostori iskolákban? (Dr. Besnyő Miklós: Történetek a középkorból... Tankönyvkiadó, Bp. 1968. 27.1.)

2. Várak és lovagok. (U.o.49.1.)
3. Egy lovagi torna. (U.o.54.1.)
4. Az inkvizíció. (U.o.75.1.)
5. Boszorkányok, boszorkányperek. (U.o.79.1.)

Az anyag feldolgozását az egyház szerepének bemutatásával kezdjük. A megfelelő pillanatban levetítjük a 14.sz. diakockát, és elmondhatjuk az olvasókönyvből előre készülő tanulóval, vagy tanulókkal, mit tanítottak a kolostori iskolákban. Ezután a vetített képet nézegetve a kódexet másoló szerzetes munkájáról beszélgetünk az osztállyal. Közben a művészettörténeti sorozatból bemutatunk egy színes kódex-lapot (57.kép).

A boszorkány üldözésről, az inkvizícióról megint a tanulók számolnak be. Elbeszélésüket, ha szükséges, helyesbíti és rendszerbe foglalja a tanár.

A 15. diakockáról a lovagi életnek csaknem valamennyi oldala és mozzanata leolvasható. A képet jól egészítik ki a fent jelzett olvasmányok.

A lovagok "kettős arcukat", a paraszttal és városi polgárokkal szemben tanusított kegyetlenségét, "lovagiatlanságát" naturalista hitelességgel ábrázolja a 13. diakép. Bár általában nem vagyunk hívei az ilyen jellegű rajzok bemutatásának, mégsem lehet elvitatni, hogy egyszer-egyszer szükség van ezek felhasználására is. Mint jelen esetben, amikor a rajz minden szónál hitelesebben beszél arról, mit jelentett a mindennapi gyakorlatban a feudális anarchia, mit értek a valóságban a lovagi erények.

A gótikus művészet jellemző jegyeinek ismertetését a művészettörténeti sorozat néhány kockájának vetítésével kezd-

jük. A látottakat maguk a tanulók elemezzék, ők vonják le a szükséges következtetéseket.

- . . . -

"Az osztályharc élesedése Európában a XIV-XV. században" c. leckéhez szintén több diakocka áll rendelkezésünkre:

12. Velencei miniátor: A szerzetesek begyűjtik a jövedelmet.

A kép jobb oldalán a bevételt számolják a szerzetesek, a középrészen a bevételi naplók. A kép bal szélén "páncélszekrény" látható.

16. Paolo Uccello: San Romano veresége.

A kép bal oldalán lovascsata bontakozik ki: kopjás, zászlós páncélosok támadnak. A jobb oldalon párviadal, a háttérben egyéni csatározásokat festett meg a művész.

17. Lombard miniátor: Csata.

A kép bal oldalán támadásra induló sereg, középrészen átkelés a folyón, jobb oldalán a védekező sereg. A kép bal alsó sarkában a király meggyilkolását láthatjuk.

18. Francia miniátor: Táncoló parasztok.

Parasztmulatság a mezőn: táncoló éneklő parasztok, dudazene, kutyával játszó férfi. Háttérben XV. századi, külső toronyos város.

19. Limbourg testvérek: Lakoma Berry herceg asztalánál.

Gazdag lakoma Berry herceg asztalánál, reneszánsz palotában. A kép háttérében kopjás, zászlós seregek.

Induljunk ki a 18. és 19.sz. diapozitívek bemutatásából. Mondják el a tanulók részletesen, mit látnak a két képen. Hogyan éltek, öltözködtek, töltötték szabad idejüket a parasztok, és hogyan a földesurak? Jegyezzük meg, hogy a parasztok ábrázolásánál nyilvánvalóan szépítette a valóságot a művész, de még így is kirívó a két életmód közötti különbség. - Hogyan biztosíthatták maguknak a földesurak a pompás ruhákat, díszes étkezleteket, hogyan építhettek ragyogó palotákat? - kérdezzük, és közben levetítjük a 12. diakockát. A gyerekek a látvány hatására könnyen felelnek: Mindehhez sok pénz kellett. S honnan szerezték a pénzt a földesurak? - fűzzük tovább a gondolatsort. Így jutunk el a jobbjágyaságot sújtó új teher: a pénzadó fogalmának megértéséhez. Az elemzés eredményeit applikációs vázlatral rögzítjük. (Utmutató az 5. és 6. osztály számára készült történelmi applikációhoz. Tanért, Bp.1968.87.1.)

A jobbjágyasokat és a városi szegényeket azonban nemcsak az adók sújtották. Vegyünk szemügyre egy-két jellegzetes középkori jelenetet. Levetítjük a 16. majd a 17. sz. diakockát, s elmondjuk, mi látható a képeken. Ezután megkérdezzük: Kinek a földjeit dúlták fel az egymásra zúduló hadseregek? Kik viselték a háború költségeit? Végül helyezzük ismét a vetítógépbe a 13. sz. diakockát. A már látott kép nyomasztó hangulata érzékelteti, miért voltak elkerülhetetlenek a XIV-XV. századi felkelések.

- . - . - . -

Hatodik osztályos diakészletünk utolsó egyetemes történeti témája a tankönyv 36. anyagegysége: "A felfedezések hatása az európai életre".

A feldolgozáshoz a következő diakockákat használhatjuk fel:

20. XVI. századi vitorlás hadihajó.

Tűzfegyverekkel felszerelt XVI. századi vitorlás.

21. A bennszülöttek és gyarmatosítók harca.

Partraszálló, korszerű fegyverekkel felszerelt gyarmatosítók harca a primitív fegyverzetű bennszülöttekkel.

22. Amerikai spanyol cukornádültetvényen dolgozó négerék.

Cukornád feldolgozását végző rabszolgák. Cukornád megőrlése, főzése, a cukor lepárlása.

23. Claude Lorrain: Kikötői táj.

Pompás barokk épületekkel körülvett öbölben árukat szállítanak partra. Az előtérben a kikötő sokszinű forgataga, háttérben lehorgonyzott teherszállító vitorlás és az öblöt védő háló.

24. Diego Velázquez: Fonónők. XVIII. század első fele. Madrid, Prado.

Előtérben fonalfeldolgozó nők, háttérben gobelin-szövőők és a késztermékek láthatók.

A nagy földrajzi felfedezések színes, érdekfeszítő tanításához számos kitűnő eszköz áll rendelkezésünkre.

Többek között a "Meghódított óceán" c. TV-adás, az olvasókönyv néhány fejezete (Történetek a középkorból... 173-187. lap.), az applikáció (Utmutató... 89.1.), a Képes Történelem sorozat "Küzdelem a tengerekért" c. kötet, az "Amerika felfedezése" c. diafilm. Joggal remélhetjük tehát, hogy a tanulók nemcsak a megismert anyag reprodukálására, hanem önálló alkalmazására is képesek lesznek. Ezért a következő óra elején - a diakockák felhasználásával - ilyen jellegű feleltetést szervezzünk.

Figyeltessük meg alaposan a 20. sz. képen látható rekonstrukciós rajzot, majd szólítsuk fel a tanulókat: képzeljék magukat a nagy földrajzi felfedezések korában egy hajó fedélzetére, és néhány perces gondolkodás után számoljanak be élményeikről. Ezzel az eljárással röviden végigmondathatjuk a mult órán tanult felfedező utakat.

Ezután vetítsük le a 21. sz. diakockát. Az osztály egyik fele képzelje magát a portugál tengerészek, másik fele a bennszülöttek helyébe. Az egymást keresztező elképzelések érthetővé tehetik az őszintén lelkesedő felfedzők, a pénzsóvár hódítók és a földjeiket féltő bennszülöttek eltérő belső indítékait. Mindez természetesen módot ad a tanámnak a gyarmatosításról szerzett ismeretek ellenőrzésére is.

A 22. számú rajz bemutatásakor közöljük néhány szóval, hogy a képen amerikai ültetvény látható. Majd tegyük fel sorban a kérdéseket: "Milyen munka folyik a képen?", "Kik dolgoznak az ültetvényeken?" Mondasuk el a rajz alapján a cukornád feldolgozásának egy-

mást követő szakaszait. Érdekességként megemlítjük, hogy bár Európában már korábban is ismerték az Indiából származó cukornádat, a tömeges cukorfogyasztás csak akkor kezdődött, amikor óriási cukornád-ültetvényeket létesítettek az Újvilágban. A négerek embertelenül nehéz munkája biztosította az európai emberek a hófehér cukrot.

Az új anyagra való áttérést a 23. sz. diakocka készíti elő. A festményen látható kikötő érzékelteti az áruforgalom növekedését. A kép elemzéséből kiinduló beszélgetés nyilvánvalóvá teheti, hogy a céhes ipar az új szükségleteket nem tudta kielégíteni. Ezután következik a manufaktúra fogalmának tisztázása. Ebben segítségünkre lehet a tankönyv didaktikus ábrája (124.1.), különösen, ha helyes sorrendbe szedjük és ceruzával megszámozzuk az egyes rajzokat. A 24. sz. diakockával, mely a manufaktúra első művészi ábrázolása, konkrét képet adhatunk a korról, ugyanakkor az elemzés során meggyőződhetünk arról is, mennyire értette meg az osztály a manufaktúra fogalmát.

Hazai történelem

A hazai történelem tanításához összeválogatott 6. osztályos diakepek legnagyobb része a Képes Krónikából való. A szin pompás miniaturák sajátos bája megragadja a tanulókat, az ábrázolás aránytalanságai azonban a 11-12 éves gyerek számára néha nevetségesek. Ezért még a vetítés előtt próbáljuk megértetni az osztállyal, milyen páratlan kulturtörténeti értéket képviselnek a bemutatásra kerülő rajzok, és elmagyarázni az ábrázolási mód sajátosságait.

- . - . - . - .

"A magyar állam megszervezése I. István király idejében" c. leckéhez a következő diakockákat használhatjuk:

25. István király, Képes Krónika.

Gótikus "P" betűben trónon ülő, glóriás, gazdag ruházatu király bal kezében országalma, jobb kezében díszes jogar.

26. Magyar és idegen katonák. Képes Krónika.

1. Bal felső: "S" iniciáléban Lél, az ötödik "kapitány", szabóval és címer nélküli pajzzsal.
2. Jobb felső: "S" iniciáléban Örs, a hetedik "kapitány", karddal és lándzsával oldalnézetben.
3. Bal alsó: "S" iniciáléban a német származású Keled nemzetség őse: karddal, pajzzsal, páncélruhában.
4. Jobb alsó: "S" iniciáléban Simon és Mihály, a Spanyolországból bevándorolt Martonfalviak ősei. (E családból származott Melinda, Bánk bán felesége.) Ruházatuk, fegyverzetük a bal oldaliakkal azonos.

27. Koppány pogány vezér lefejeztetése. Képes Krónika.

Az egyszerű, sematizált, sziklás háttér előtt, a kép bal oldalán, vörös köpenyben István király látható lovon, lovagok kíséretében. A kép jobb oldalán gyalogosok állnak. Középen egy lovag éppen lefejezi a térdeplő Koppányt.

28. István király elfogja a pogány Gyula vezért.

Képes Krónika.

Egyszerű, sziklás háttér előtt - jobb oldalt - István király jelenik meg lovagok kíséretében (mellén kettőskereszt, fején korona és glória). Középen egy lovag összekötözi Gyula kezét. A kép bal oldalán a király hívei üldözik Gyula harcosait.

29. Magyar királyi korona.

Az un. "corona latina", a korona felső része két hajlitott keresztpántból áll. Rajta drágaköves, filigrános foglalatban 9 rekeszzománcos lap látható. A találkozási pontban: trónoló Krisztus. A kereszt későbbi. Alsó része, a "corona graeca" nagyméretű drágakövekből és bizánci rekeszzománcos lapokból áll. A lapokon a görögkeleti vallás szentjei láthatók. Felső részét II. Szilveszter pápától kapta I. István, az alsó rész 1075 körül készült Bizáncban.

30. Az óbudai Péter-Pál templom alapítása. Képes Krónika.

Sziklás, fákkal és virágokkal ékes talajon az egymással szemben térdelő István király és Gizella királyné a templomalapítás jelképeként az óbudai Péter-Pál templom kicsinyített mását tartják.

Az órát feleltetéssel kezdjük, melynek során különösen azt elevenítjük fel, hogy Gézának már jelentős katonai kísérete volt. Erre a fegyveres erőre támaszkodhatott fia, István is. Kikből tevődött össze a fejedelem katonai kísérete? - kérdezzük -, miközben bemutatjuk a 26. sz. diakocskát. A tanulók észreveszik a fenti és lenti alakok ruházata

közötti különbséget, és egy kis logikával rájöhetnek arra, hogy a fenti vitézek magyarok, az alsók pedig külföldiek. Ki ellen használta fel Géza, majd István a fejedelmi haderőt? - hangzik az újabb kérdés. A válaszadást az előző leckében tanultakon kívül a 27. diakocka levetítése könnyíti. Koppány lázadásának történetét a tanárnak kell színesen, érdekfeszítően elbeszélnie. Az elbeszélés hitelét növeli, ha beleszójuk a képen látható momentumokat. Pl. elmondjuk, mi történt Koppány holttételével.

Miközben ismertetjük István királlyá koronázásának körülményeit, vetítsük le a 29. sz. kockát. Mutassuk meg, hogy a koronának melyik részét kapta első királyunk II. Szilveszter pápától.

A 28. diakockát a tanulók teljesen önállóan elemezhetik. Megállapításaihoz fűzzük hozzá, hogy az elfogott vezér István anyai nagybátya, Erdély ura, Gyula volt. Majd tegyük fel a kérdést: Mi történhetett a legyőzöttek vagyonával, birtokaival? Vonassuk le a következtetést: a királyi földbirtok nagyon megnövekedett. Ezen alakult ki a királyi vármegye-rendszer. Ennek ismertetése, valamint néhány jellemző törvényrészlet feldolgozása után rátérünk István egyházszervező munkájának körvonalazására. (lásd: kézikönyv, 235. l., valamint útmutató 95-97. l.) Közben levetítjük a 30. sz. diakockát, és megkérdezzük, mit jelképez a kép. Befejezésül a 25. sz. diakockát figyeltetjük meg a tanulókkal. Sorra vesszük az egyes koronázási jelvényeket: a koronát, jogart, országalmát és a palástot, elmagyarázzuk az uralkodó fejét övező glória "eredetét", majd néhány szóval méltatjuk István jelentőségét hazánk történetében. Ha emellett a következő órán mindehhez még megnézetjük az osztállyal a Királyság születik c.

TV-adást is, biztosak lehetünk, hogy történelmünknek ez a rendkívül fontos, progresszív szakasza mély nyomokat hagy tanítványaink történelmi tudatában.

- . - . - . - . -

A tankönyv 23. leckéjének feldolgozása után szánunk egy teljes órát arra, hogy 1/ megismertessük tanítványaikkal a Képes Krónikát, 2/ ezzel párhuzamosan átméltessük az addig tanult magyar történelmi anyag legfontosabb eseményeit, és egy bizonyos vonatkozásban ellenőrizzük, értékeljük az egész osztály tudását.

Mindehhez a következő diakockákat használhatjuk fel:

31. Imre herceg temetése és Vazul megvakítása. Képes Krónika.

Az előtérben a glóriás Imre herceget márványkoporsóba helyezik. A koporsó előtt István király és Gizella királyné áll kíséretükkel. A háttérben Vazul megvakítása látható: a mellén ülő katona lefogja, szemét pedig Sebös, Gizella követe kitolja. Bal oldalt három csuklyás alak lovagol: István király követei, akik - megkésve - Vazult jönnek kiszabadítani.

32. A magyarok bejövetele Pannóniába. Képes Krónika.

Középen Árpád fejedelem a Duna vizét kóstolja, bal oldalt Szvatopluk herceg trónon ülve fogadja Kusidot, a magyarok követét. Jobb oldalon, a középső sávban ismét Árpád vezér látható kapitányaival, harcosaival. Háttérben XIV. századi várpaloták, várak.

33. Lehel és Bulcsu a német császár előtt. Képes Krónika.

A bal oldalon, Lehel kürtjével fejbe sújtja a trónon ülő császárt. Háttérben német katonák.

34. A várkonyi jelenet: a korona és kard. Képes Krónika.

András király fiát, az ötéves Salamont megkoronáztatta, az utódlásra jogosult testvérét, Bélát pedig felszólítja: válasszon a korona és a kard között.

Jobb oldalon az ajtó előtt álló Miklós ispán azt javasolja Bélának, hogy a kardot válassza. A szobában az ágy lépcsőjén fekszik a korona és kard, az ágy lábánál Béla herceg, az ágy mögött Salamon és a király kísérői.

35. I. László koronázása (bal oldali kép). Képes Krónika.

Középen László áll, kezében karddal és országalmával, felette két szálló angyal tartja a koronát, melyet a mellette álló püspökök helyeznek a király a fejére.

László király lovagi díszben. (jobb oldali kép). Képes Krónika.

Az "A" iniciáléban László király áll glóriával, koronával, teljes lovagi fegyverzetben: címeres vértben, csatabárdal. Bal kezében országalma.

36. A tatárok bejövetele. Képes Krónika.

Sziklás tájon hat tatár lovon üldözi az övéivel menekülő IV. Bélát. A tatárok kun viseletben, szablyával.

37. Visegrád, Salamon-torony. Rekonstrukció.

Jellegzetes XIII. századi vár: központja a lakótorony (épült 1250 körül). A tatárok elleni védekezésre emelték. Erődrendszere (várfalak, várkaputornyok) a XIV. században készült el. Ennek szerves részét képezte a fellegvár, a vízbástya és a torony is.

38. Rozgonyi csata. Képes Krónika.

Károly Róbert csatája Amadé fiai és Csák Máté ellen. Jobbról, fehér lovon a király látható, zárt sisakkal, mellén kettős kereszt, pajzsán az Anjou cimer. Balról, leeresztett rostéllyal Amadé egyik fia készül párviadalra a királlyal. Háttérben Kassa várának sematizált ábrázolása, Anjou címeres zászló alatt a király segítségére érkező sereg.

39. A nagyváradai egyház építése. Képes Krónika.

A háttérben kőműves dolgozik vakolókannal, mellette követ emelnek fel. Az előtér bal oldalán habarcsot keverő munkás a Kőrös partján, jobbról László király áll kísérőivel.

40. I. Lajos király. Képes Krónika.

Baldachinos, mozaikdiszes trónon ül a király, jobbában jogar, baljában országalma. A tróntól balra nyugati öltözetű páncélos lovagok, jobbra keleties öltözetű urak.

- . - . - . -

A tanítási óra elején közöljük a tanulókkal, hogy - a korábban már említett - Képes Krónikával fognak megismerkedni. A Krónika a magyarok történetét foglalja magá-

ban írásban és képekben. A vetítőernyőn a Krónika néhány miniatúráját láthatjuk majd egymás után, ugyanakkor a magnetofonkészülék az éppen látható képhez tartozó szövegből sugároz részleteket. (Ha nem rendelkezünk magnetofonnal, az idézeteket természetesen magunk is felolvashatjuk. Az előzetes megnófelvétel azonban könnyíti és gyorsítja az órán folyó munkát.) Az egyes képek, illetve magnó-részletek bemutatása előtt a tanár kérdést tesz fel. A kérdés számát fel kell írni. A bemutatás után vagy közben mindenki írásban válaszol a kérdésre.

A feladatmegoldáshoz készíttessünk elő egy papírlapot, ilyenformán:

A kérdés száma:

A válasz:

1.

2.

stb.

Ezután lássunk munkához!

Első kép: 32. diakocka. Kérdés: Melyik mondát ábrázolja a kép? Bejátszás: "Erdőelvében tehát megpihentek. A lakosoktól hallották, milyen termékeny a föld, hogy a Duna milyen jó folyó, és ama részeknél jobb föld nincs a világon: közösen tanácsot tartottak tehát, és elküldték hirmondóul Kund fia Kusidot, hogy menjen, szemlélje meg az egész földet, ismerkedjék meg a föld lakosaival. Kusid pedig a Duna vizéből megtöltötte kulacsát, perjefüből tömlőjét is megrakta és a fekete földből is rögöket vivén, megtért övéihez. Elmondta mind, amit hallott és látott, megmutatta

a kulacs vizet, a földet és a fűvet: mindez nagyon tetszett nekik. Meg is izlelték, meg is győződtek róla, hogy jó a föld, édes a víz, olyan a rét meg a fű is, amiképpen a hirhozó elmondotta."

Második kép: 33. diakocka. Kérdés: Mikor történt a képen látható esemény? (Nem pontos évszámot kérünk, hanem eseménnyel történő időmeghatározást. Pl.: a kalandozások közben, vagy - miután a németek Augsburgnál győzelmet arattak stb.) Bejátszás: "Elfogták ezen a helyen Lél és Bulcsut, a jeles kapitányokat, s a császár színe elé vezették őket. Mondotta a császár: - Válasszatok magatoknak olyan halált, amelyet akartok! Szólt erre Lél: - Adjátok ide kürtömet! Hadd fujjam meg előbb, aztán felelek. Odaadták kürtjét, s amikor nekikészült a kürtfuvásnak, a császár közelébe lépett s oly erővel vágta homlokra a császárt, hogy - mondják - a kürt eltört, a császár pedig belehalt ebbe az egyetlen ütésbe, mondotta neki Lél: - Előttem jársz és szolgám leszel a másvilágon! Nyomban lefogták és Regensburgban bitóra akasztották őket."

Harmadik kép: 28. diakocka. Feladat: Mi a neve a képen látható királynak? Ird le egy szóval, mivel tette nevét halhatatlanná! "Miután elnyerte a királyi fenség koronáját: híres nyereséges háborút viselt Gyula nevezetű anyai nagybátyja ellen, aki ama időben az egész Erdőn-tuli országot a maga hatalmával kormányozta. Az ur 1002-ik esztendejében elfogta Gyulát, feleségével és két fiával együtt és elküldte Magyarországra. Ezt azért cselekedte vele, mert bár a király sokszor megintette, mégsem tért a keresztény hitre, s nem nyugodott, folyvást igaztalanul

zaklatta a magyarokat."

Negyedik kép: 31. diakocka. Kérdés: Ki és miért vakítottatta meg Vazult? "Midőn tehát az atya fiának át akarta adni a kormányzás gondját és az ország terhét, Imre herceg hirtelen halállal halt el. Siratta őt a király és egész Magyarország vigasztalhatatlan, nagy sírással.

Sebős kitöltés: Vazul szemeit és ólmot öntött fülének üregébe."

Ötödik kép: 34. kocka. Feladat: Aki tudja, folytassa tovább a történetet! "A király és a herceg Várkonyba mentek, a király megértette, hogy halála után fia nem uralkodhatik a herceg akarata nélkül, magához szólította tehát két hívét, tanácskozott velük, négy szem között mondván:

- Meg akarom kísérteni a herceget és kettőt kérdek tőle: a koronát akarja-e vagy a hercegséget?

A király maga elé koronát tétetett vörös terítőre és melléje kardot, ami a hercegséget jelképezte."

A bemutatás után, ebben az egy esetben nem írásban kell megoldani a feladatot - a várkonyi jelenet ugyanis nem tantervi anyag, - hanem az egyik tanuló hangosan mondja el, illetve fejezze be a történetet.

Hatodik kép: 35. diakocka. Kérdés: Mi van László király kezében, és mi van a feje fölött? Miért ábrázolta így a művész? "Amikor a magyar nemesek meghallották, hogy a király meghalt, egész sokaságuk öccséhez, Lászlóhoz gyűlt, egy értelemmel, közös szóval

és egyetértő akarattal őt választották az ország kormányzására, vagyis helyesebben buzgó és állhatatos kéréssel rákényszerítették. Mindnyájan tudták ugyanis, hogy fel van ruházva a tökéletes erényekkel. Ugy ragyogott fel, mint köd közepette a hajnali csillag, mely elüzi a rut homályt - és miképpen a teli hold világol a maga napjaiban - vagy miképpen a nap ragyog: fénylett népének közepette. Felkereste mindenütt ellenségeit és kiirtotta az ellene szegülőket."

Hetedik kép: 36. diakocka. Kérdés: Milyen eseményről szól a kép és a leírás? Ki volt Magyarország királya ekkor? "Az Ur 1241-ik esztendejében ötszáz-ezer fegyveres tört be Magyarországra. A király a Sajó-folyónál hadakozott ellenük, de legyőzték. Ebben a csatában szinte Magyarország egész hadinépe, lovagsága odaveszett. Maga a király a tengerig menekült." (A feladatmegoldás előtt jegyezzük meg, hogy az ötszázeres szám nyilvánvalóan erősen túlzott.)

Nyolcadik kép: 37. diakocka. Feladat: Ezt a tornyot 1250 körül építették. Miért épült sok vár ebben az időben? Mi lett a várépítkezés következménye?

Kilencedik kép: 38. diakocka. Kérdés: Melyik magyar király és melyik kiskirály összecsapását mutatja be a kép és a leírás?

"Az Ur 1312-ik évében a király saját hadával a Sáros nevű királyi várat ostromolta, amelyet a hatalmas főúr, Máté megbízásából Miklós fia Demeter tartott bir-

tokában, ez a Máté ezerhétszáz zsoldos lándzsást és majdnem minden erejét Demeter segítségére, a király ellen küldte. A király is meg ők is siettek, hogy a csatára alkalmatosabb helyet foglalják el. Ők azonban hamarabb értek oda, fegyverbe öltöztek, és egy hegy ormáról hirtelen leereszkedtek a völgybe, harcra készen a király ellen. A hegy oldalában oly kemény csata támadt, amilyen még nem volt Magyarországon a tatárok ideje óta. Igen sokan sérültek meg halálosan, fizették meg a halál adóját. A király dicsőséges diadalt aratott."

Tizedik kép: 39. sz. diakocka. Kérdés: Hogyan festett és miből készült a jobbágyok öltözéke?

Tizennegyedik kép: 40. sz. diakocka. Kérdés: Hogyan öltözködtek a földesurak?

A vetítés befejeztével szedjük össze a feladatlapokat, és közös munkával tisztázzuk, mit kellett válaszolni az egyes kérdésekre. A tanulók egyéni teljesítményeit a következő óra elején osztályzattal is értékelhetjük.

- . - . - . -

A Mátyás-kori társadalmi és művelődési viszonyokról a tanulók alsós koruktól fogva sok mindent hallottak és olvastak. Az előző órák egyikén pedig remélhetőleg látták a Mátyás királyról szóló TV-adást is. Amikor tehát a "Társadalmi és művelődési viszonyok Mátyás király korában" c. anyagegység tanítását megkezdjük, tanítványaink az adott

témakörben számos fontos ismeretelemmel rendelkeznek. Így az órán nagy mértékben érvényesülhet a tanulói önállóság. Többek között ezt a célt szolgálják az alábbi diaposzítívák is:

41. Felsőolaszországi szobrász: Mátyás király és Beatrix királyné.

XV. század utolsó harmadában, 1485–90 között készült Lombardiában. Fehérmárvány domborműveken pompázatos ruhákban látjuk az uralkodó párt.

42. Buda a XV. század végén. (Felső kép). Szinezett másolat a Schedel krónikából. Készült 1491-ben.

A Duna felől mutatja a várat. Bal oldalt a királyi vár és erődítménye, jobb oldalt a várlakónegyed, a Mátyás és a Mária Magdolna templom, tőlük jobbra, a Duna partján a Viziváros apró házai láthatók.

Építkezés. (Alsó kép). Részlet az Averklinus Corvinából. Készült a budai könyvműhelyben 1460 körül. Képzelt-beli város építését mutatja.

43. A nagyvázsonyi vár.

XV. század elején épült a lakótorony, erődrendszerét Kinizsi Pál építtette 1472 után.

A felső kép a vár légifelvétele: a lakótorony körül a belső erődrendszer, a kápolna, a vizesárok látható, majd a külső védőgyűrű, a kapuvédőmű (barbakán) következik. Az alsó kép: a vár rekonstrukciója.

44. Mátyás király udvara. Corvina.

A kép alsó sávjában a kancelláriai hivatal két hivatalnoka ül, köztük az "ajtónálló". A felső részén baldachinos trónon tanácsosai kíséretében a király.

45. Ransanus átnyújtja művét Mátyás királynak. Corvina.

Baldachinos trónon ülő királyi pár fogadja Ransanus papot, aki átnyújtja művét. Háttérben az udvar. A szoba reneszánsz stílusú, gazdagon díszített, feltehetően a királyi palotában volt.

46. Bolognai mester: Mátyás arcképe, bibliájának borítóján. XIV. századi bolognai munka.

Bőrkötésben, színes festéssel, aranyozott díszítéssel ékesített borítás. Középen Mátyás arcképe, a négy sarokban egy-egy könyv, középen holló látható csőrében gyűrűvel.

Részlet Gergely pápa életéből. Corvina.

Gazdagon díszített reneszánsz keretben kandalláberek, virágok, puttók között fent Mátyás arcképe, lent Magyarország címere látható. Az iniciálében a szerző diktál irnokának.

Munkánk hatékonyságát növelhetjük, ha az órát a következőképpen készítjük elő. Az osztálynak azt az előzetes feladatot adjuk, hogy próbáljanak reprodukciós képeket gyűjteni Mátyásról és a Mátyás-kori műveltség emlékeiről. Felhívjuk figyelmüket, ha könyvben találnak érdekes anyagot, akkor az egész könyvet hozzák magukkal

az iskolába. A könyvcsonkítást a leghatározottabban tilt-
suk meg! Ugyanakkor bizzunk meg két szépen és kifejező-
en olvasó tanulót (egy fiút és egy lányt), hogy az Olvasó-
könyv kijelölt részeit (Történetek a középkorból...
154-156. l.) alaposan nézeggessék át otthon, mert az órán
ők kalauzolják majd az osztályt a budai várban.

Ilyen előkészítés után kezdjük meg a tankönyv 31.
leckéjének feldolgozását. Mindjárt az óra elején beje-
lentjük, hogy ma látogatást teszünk Mátyás messze földön
híres budai várában. Hunyjuk be a szemünket, pattan-
junk fel "csodálatos időgépünkre", és hipp-hopp máris
400 évet száguldottunk vissza az időben. Induljunk el a
zeg-zugos budai utcákon felfelé a hegyen a királyi vár
bejárata felé. (A vetítőernyőn a 42. sz. diakép látható.)
Melyik utat választjátok? Induljunk el rajta! Utközben
nézzetek jól körül és mondjátok el, mit láttok az ország
fővárosának utcáin. A beszélgetés nyomán tisztázódik,
hogy bár Buda ebben az időben jelentékeny városnak
számított, nagyságban, rendezettségben azonban elmaradt
a fejlettebb nyugati nagyvárosok mögött. Ebből a gyere-
kek következtethetnek arra, hogy nálunk a polgárság
nem lehetett túlságosan erős.

Közben megérkeztünk a vár kapujához. Vár már
bennünket két utikisérőnk. Bizzuk rájuk magunkat! A
két gyerek felváltva felolvassa a "Mátyás udvara" c.
történet első 11 sorát. "Olyan palotákat emelt, melyek
nem maradtak a rómaiak pompája mögött" - fejezik be
az ismertetést. Ekkor tereljük az osztály figyelmét a
diakép alsó téréjére látható építkezésre. Hogyan, mi-
lyen eszközökkel folyik a munka? - tesszük fel a kér-
dést. A tanulók részletesen mesélik el a korabeli építé-

kezés minden csinját-binját. Csak ezután kérdezzük meg, hol láttunk már hasonló épületeket. Ha a tanulók nehezen válaszolnak, vetítsünk le egy-két diaképet az 5. osztályos készletből. (Különösen a 18., 22., és 24. diakockák alkalmasak e célra.) Ily módon érthetővé tehetjük a reneszánsz szó etimológiáját, és közelebb kerülhetünk a fogalom tartalmának megvilágításához is.

A palota udvaráról lépünk be az épület belsejébe. Kísérőink folytatják ismertetőjüket. (A következő 18 sort válogatva olvassák.) Az utolsó mondat így hangzik: "Mindenütt berakott és mozaikszerű padlózatot lépkedett az ember." Ezzel teljesen egybevág a 45. diakocka. Ezután mutassuk be a 44. képet, és beszéljünk a tanulókat a belső berendezés gazdagságáról, pompájáról. Majd kezdjük az uralkodó körül álló személyekről beszélgetni. A király tisztségviselőit, a különböző hivatalnokokat már az előző leckékből, de különösen a megtekinthető TV-adásból jól ismerik. Főként a Mátyás környezetéhez tartozó tudósokról és művészekről essék szó.

Amikor Mátyás műveltségére terelődik a szó, mutassuk be ismét, és most már magunk kísérjük magyarázattal a 45. sz. diakockát. Majd adjuk át a szót a két narrátornak, akik a királyi könyvtárról olvasnak fel egy jellemző részletet (Történetek a középkorból, 156.1.). "Nézzünk meg közelről is egy Corvinát!" - mondjuk és levetítjük a 46. sz. diát.

Befejezésül arról beszélgetünk, hogy Mátyás korában nemcsak a budai vár épült, fejlődött sokat, ahol ma látogatást tettünk, hanem más várak és városok is.

A gyerekek személyes élményeik és a TV-adás alapján sok mindent el tudnak mondani pl. a visegrádi várról. Mi az ebben az időben épült nagyvázsonyi Kinizsi várat mutassuk be diaképen! (43. sz. kocka)

Az óra legutolsó mozzanataként a királyi pár márványdomborműve jelenik meg az osztály szeme előtt, (41. sz. kép) miközben tömören összefoglaljuk Mátyás uralkodásának jelentőségét népünk történetében.

A tanulók a tábláról füzetükbe másolják Bonfini sorait:

Épített paloták, öntött szobrok, remek ajtók
Hirdetik, óh, Mátyás, nagyszerű szellemedet.
Sok diadalt nyertél, neved el nem enyészik örökké,
Órzi ére, márvány, virtusod és a betű.

- . - . - . - . -

Diasorozatunkat a hatodik osztályban utolsó alkalommal a 38. anyagegység feldolgozása közben használhatjuk fel. A "Hósi küzdelem a török ellen" c. lecke tanításához a következő képek állnak rendelkezésünkre:

47. Ismeretlen mester: Magyar rabok elhurcolása.

Részlet egy XVI. századi görög nyelvű könyvből.
Lovas szpáhik kíséretében magyar nemes rabokat kísérek.
Háttérben török csapatok mozognak.

48. Német mester: Buda a török-korban.

A pesti dombokról látjuk a két várost. Előtérben balra

Pest kiserődítése látszik, mely egyben védője a mai Erzsébet-hidnál egykor felépített hajóhidnak. A kép jobb oldalán török főúr beszélget egy delivel. Háttérben Buda és a környező hegyek láthatók; balra a citadella, majd a sematikus ábrázolt vár és várnegyed a lábánál elterülő Vízivárossal. Minden nagyobb egységben látható egy-egy mecset, kupolás fürdőépület.

49. Eger osrtoma 1596-ban.

Olasz bástyákkal megerősített vár. Alatta jobbra az égő város. A környező dombokról a török tüzérség lövi a várat. Az F betűvel jelzett sánctünet foglalta el először a török, és annak felhasználásával jutott be a várba.

50. Győr vára 1594-ben. (Felső kép)

Jellegzetes sikvidéki vár. A Rába, Rábca és a Mosoni-Duna által védett területen, olasz fülesbástyákkal megerősített várfalak védik a várost, melynek északnyugati (a képen bal felső) sarkában, dombon áll a Püspökvár, a komplexum belső erőssége. Vele szemben, észak felé a Szigetköz kisebb települése, nyugat felé Győr elővárosa látszik. Az előtérben álló sebesült lengyel lovas, akinek lovát török rab tartja, magyar nemes asszonyt üdvözöl.

Lovascsata. (Alsó kép)

Későreneszánsz, mozgalmas ábrázolás. Balra páncélos magyar sereg, karddal, kopjával, jobbra kopjás, szablyás, turbános szpáhi csapat.

Az ország három részre szakadásával kapcsolatos tudnivalókat pergő ritmusu tanári elbeszéléssel ismertetjük. Utána a tanulókkal applikáltatjuk a hallottakat. (Lásd: utmutató, 110. 1.) Buda elfoglalásáról az Egre csillagokban, ami kötelező irodalom, a tanulók már olvastak. Elevenítsük fel, és egészítsük ki ismereteinket. Ezután vetítsük le, és elemeztessük a 48. sz. diaképet. Az eredeti metszetből kitűnik, hogy a törökök huzamos tartózkodásra rendezkedtek be Budán. Mondassuk, vagy mondjuk el, mire szólgáltak a minaretek és mecsetek, kerestessük meg a török fürdőket (Pl. a Gellérthegy alatt a mai Rudas fürdő ősét).

De a törökök nem elégedtek meg az elfoglalt területekkel. Tovább akartak terjeszkedni. Ujabb és újabb várakat vettek ostrom alá. A 49. sz. diakockát alaposan figyeltessük meg az osztállyal. Beszéljenek a képről leolvasható török harci eszközökről és a különböző fegyvernemekről. Az égő városra utalva, ecseteljük a háboru okozta pusztításokat, majd a 47. sz. kép vetítése közben ismertessük a török rabló háboruk céljait. Idézzünk néhány sort az Egre csillagokból: "Kiérnek az erdőből. A Gergő gyerek látja, hogy a Mecsek útján fölfelé szekerező török nép tarkállik. Lovas akindzsik, gyalog aszabok, tarka öltöztű szabadkatonák. Virgonc kis lovakon ülve szállingóznak hazafelé. (Az akindzsik: portyázó könnyűfegyverzetű katonaság, az aszabok: zsoldos gyalogosok.)

Az a csoport, amelyik előttünk megy, valami tiz megrakott kocsit és szekeret kísér. A szekereken fehér ágynemű, szekrények, ágyfák, hordók, székek, vadbőrök, gabonás zsákok rendetlen összevisszaságban. A szekerek mellett megláncolt lábu, hátrakötött kezű bus ra-

bok ballagnak. "A rövid részlet felidézi a gyerekek emlékeit és számos további példát tudnak említeni, amelyek mind a török hódításban rejlő óriási veszélyt bizonyítják. Érthetővé válik, hogy csak a végvárak és a hazát védő végvári vitézek menthették meg az országot a teljes pusztulástól. Milyen volt egy végvár? S milyen a végvári vitézek élete? Ezekre a kérdésekre adhatnak feleletet tanítványaink, miközben az 50. sz. diakockát nézik. A részegység befejezésekor - a metszetek irodalmi aláfestésé-
ként - mondjunk el néhány versszakot Balassi Bálint "Egy katonaének" c. verséből.

A végvárak vonalát és a várháborukat térképen szemléltsük (lásd: tankönyv, 122. 1. és a hátsó borító). Drégely vagy Sziget ostromáról részletesen is szóljunk. Ha az előbbit emeljük ki, igen jól használhatjuk az olvasókönyv "Drégely eleste" c. olvasmányát (Történetek a középkorból, 207. 1.).